

ŞEMS-İ MAĞRİBÎ'NİN HAYATI VE ETKİLENDİĞİ ŞAİRLER

THE LIFE OF SHAMS-I MAGHRIBI AND POETS INFLUENCED

FATMA NUR YILDIRIM

Öz

Hicri 8. yüzyılın sonları ve 9. yüzyılın başlarında yaşamış, kendinden söz ettirmiş, meşhur, mutasavvıf şair Şems-i Mağribî Fars edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Daha çok manzum eserleri ile tanınır. Divanında 199 gazel, 35 rubai, 4 kıta ve 3 terci-i bent bulunur. Eserlerini daha çok Farsça kaleme almış olup, gazellerinde yer yer Arapça beyitlere rastlanıldığı da görülür. Şiirlerinde vahdet-i vücûd meselesine çokça yer vermiştir. Şiirlerinin fikrî yapısı genellikle İbnü'l-Arabî ile yakından ilişkilidir. İbnü'l-Arabî ile aynı dönemde yaşamamış olsa da kendisinden üveysî yol ile feyz almış olduğu görülür. İbn'ül Arabî'nin silsilesinden gelen bir zata intisap ederek sık sık Kuzey Afrika tarafına yolculuk eder. Bu seyahatleri nedeniyle Mağribî lakabıyla anılır. Bu çalışmada Şems-i Mağribî'nin hayatına kısaca değinilip etkilendiği şairler tespit edilmeye çalışılmıştır. Mağribî, kendisinden önceki yüzyıllarda yaşamış pek çok şairin şiir tarzından oldukça etkilenmiş ve etkilendiği şairlerden bazı beyitlerinde bahsetmiştir. İlgili beyitler tespit edilip Mağribî'nin düşünce dünyasına yön veren şairler sunulmak istenmiş, bilhassa Mağribî'nin etkilendiği şairlerin beyitlerine benzer şiirlerine yer verilmiş ve Türkçeye tercüme edilmiştir. Özellikle Senâî-yi Gaznevî, Fahreddîn-i Irâkî, Ferîdüddîn-i Attâr'ın şiirlerinin yapılarından, usul ve tarzlarından, vezinlerinden nasıl etkilendiği örnekler verilerek incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fahreddîn-i Irâkî, Ferîdüddîn-i Attâr, Muhammed-i Mağribî, Senâî-yi Gaznevî, Şems-i Mağribî.

Abstract

The famous sufi poet Muhammed Shams-i Maghribi, who lived at the end of the 8th and the beginning of the 9th century, has a very important place in Persian literature. He is mostly known for his poetic works. There are 199 ghazals, 35 rubai, 4 stanzas and 3 terci-i bent in his divan. He wrote his works mostly in Persian, and it is seen that Arabic couplets are occasionally encountered in his ghazals. He gave a lot of place to the issue of unity of existence in his poems. The intellectual structure of his poems is generally closely related to İbn al-Arabi. Although he did not live in the same period as Ibn al-Arabi, it is seen that he received fayz from him through the uwaysi way. Joining a person from the lineage of Ibn al-Arabi, he often travels to the North African side. Afterwards, he began to be known by the nickname Moorish. In this study, the life of Shams-i Maghribi was briefly mentioned and the poets he was influenced by were tried to be determined. Maghribi was briefly mentioned and the

Yıl 1, Sayı 2, ss.43-52.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 07.06.2023

Revizyon: 28.09.2023

Kabul Tarihi: 13.10.2023

Year 1, Issue 2, pp.43-52.

Article Type: Research Article

Submitted: 07.06.2023

Revision: 28.09.2023

Accepted: 13.10.2023

Atıf Bilgisi / Reference Information:

YILDIRIM, F. N. (2023). ŞEMS-İ MAĞRİBÎ'NİN HAYATI VE ETKİLENDİĞİ ŞAİRLER, *Lisaniyat Studies*, 1 (2), 43-52,

Fatma Nur YILDIRIM

Kırıkkale Üniversitesi

fatmanur_keceli@hotmail.com

ORCID: 0000-0001-8009-9802

poets he was influenced by were tried to be determined. Maghribi was highly influenced by the poetic style of many poets who lived in the centuries before him and mentioned the poets he was influenced by in some of his couplets. The relevant couplets were determined and the poets who shaped al-Maghribī's world of thought were presented, and poems similar to the couplets of the poets influenced by al-Maghribī were included and translated into Turkish. In particular, how the poems of Sanai Ghaznavi, Fakhruddin Iraqi, Fariduddin-i Attar were affected by their poetic structures, methods and styles, and prosodies were examined by giving examples.

Keywords: Fahreddîn-i Irâkî, Ferîdüddîn-i Attâr, Muhammed-i Mağribî, Senâî-yi Gaznevî, Şems-i Mağribî.

Extented Summary

When we take a look at the literary works and the history of the period in which that work was written, we can clearly see that; The historical period we are examining tells us about that nation in every aspect and almost opens the door for us to go back to that time. If human beings want to enter through that opened door, it gives the passenger the opportunity to watch. And thus, it is not easy to get out of those dusty pages of history in the face of this situation that leads to a very deep journey. We feel like we are traveling in time. It is such a journey that the destination can never be predicted. The important thing here is: How should a person establish a connection between the past and the future? In other words, how should one live today, taking into account that historical period, or how should one infer from today's modern world by researching and understanding the literary works of that history? How should he establish this balance without breaking away from his past and without getting away from today's world? Because we cannot understand the present without the past. We cannot guide today's society by ignoring the cultural elements of the past. It will be easier to add meaning to today's era if we learn the history to which our roots are connected. Those roots have been left to us as historical, literary and cultural heritage. Protecting this heritage is only possible by preserving and keeping those values alive. The poets we have examined here and as we see in their poems, these people hold a mirror to the society of their period. It shows us the people of that period, the sociological structure of the society, their lifestyles, cultural and moral values, traces of civilization, and geographical structure.

Mohammad Shirin-i Maghribi, which we have discussed as a subject, is a literary figure who has come a long way in the world of thought and meaning. His real name was Mahammad Shirin-i Maghribi, and he became more famous with the name Maghribi. It is rumored that he was born in h.749/m.1348. There is no clear and sufficient information about his life, birth and death in the sources. Although there are many disagreements and different rumors about the date of death, the years h.809/m.1406 and h.810/m.1407 are mostly focused on. The rumors about these dates are explained in detail in the section below of the article. In addition, in the following sections of the article, detailed information about this subject, namely the rumors on the date of death, is given. Again, according to the strong information we have reached, he was buried in the Sorhap Cemetery after he died by his followers upon his will. Sorhap Cemetery is in Tabriz. It is rumored that he migrated from this mortal world upon a historical event that took place at that time. He is buried in what is now known as the "Poets Monument" in Tabriz.

After meeting his teacher Ismail Sisi, he joined the Kobraviyya sect, and later he was greatly influenced by Ibn al-Arabi and joined the Akbariyye sect. It is clearly seen that Ibn al-Arabi's way of thinking

works in his poems. It is possible to see the concept of unity of existence almost in most of his poems. He combined the Kobraviyya and Akbariyye sects within his own body. He was nicknamed Maghribi because he traveled a lot to the North African region and used the Maghribi pseudonym in his poems. He did not live at the same time as Ibn al-Arabi, but he was guided by a person connected to him.

Here, by trying to understand the world of thought of the Maghribi, we carry the meaning realm of not only him but also many poets influenced by him. First of all, we have the opportunity to cultivate these meanings in our inner world and then transfer them to the world we live in. In this way, it is possible to understand where great poets such as Fakhruddin Iraqi, Fariduddin Attar, Sanai Ghaznavi converged, who made themselves known to the whole world, guided the spiritual world of people, guided them, illuminated their dark paths, and radiated light wherever they went like the sun. Shah Ni'matullah Wali mentioned the name of Maghribi in one of his couplets and mentioned his name in the same couplet with Iraqi. According to the information given in the sources, he had a close friendship with Kamal Khujandi. In other words, he lived with many great sufi poets in recent times. The meaning that each of them wants to convey is the same, only their language, style, subject processing and writing types have been different. While one of them wrote in prose, another expressed that notion in verse. It is not possible to see them separately from each other. They have fulfilled this lofty task by carrying the meaning they wanted to express in the past centuries to the next period.

In this study, we tried to deal with Shams-i Maghribi, a literary figure, and his main couplets. We compared the couplets of other poets with the couplets belonging to the Maghribi, who are close in meter, structure and subject. And we tried to understand which poets and teachers who came before and after him interacted with, who was influenced by him and which poets he influenced. Although we know that we cannot understand this world of meaning without the eye of the heart, we wanted to open the door to their world in a way. We examined the couplets in his poems and tried to translate these couplets in Persian into Turkish as much as we could. We hope that it will contribute to the work done in this field.

GİRİŞ

Edebî eserler yazıldığı dönemden pek çok izler taşır. Şairler; yaşadıkları dönemin tarihini, düşünce tarzlarını, kültürel özelliklerini, dinî olgularını, toplumun sosyolojik unsurlarını bir köprü olarak günümüz insanının dikkatine sunar. Klasik Fars edebiyatını yakından tanımak için bu şahsiyetlerin ruh dünyası anlaşılmalıdır. İnsanın düşünce dünyasını şekillendiren bu eserler günümüz modern toplumuna da yol göstermiştir. Şems-i Mağribî'nin şiirlerinde de bahsedilen özellikler görülmektedir.

Şairlerin ve yazarların eserlerinde kimlerin etkilerinin görüldüğü önemlidir. Mağribî'nin Şeyhu'l-Ekber unvanı ile bilinen tasavvuf ve İslam düşünce tarihinde büyük etkileri görülen İbnü'l-Arabî'den ve başka şairlerden ne şekilde faydalandığı şiirlerinde açıkça görülmektedir.

Şems-i Mağribî'nin Hayatı ve Vefatı

Tam adı Ebû Abdullâh Muhammed Şîrîn b. İzzeddîn b. Âdil el-Bezâzîni¹ et-Tebrizî el-Mağribî olup Mağribî ismi ile meşhur olmuştur. Lakabı Muhammed Şîrîn veya Molla Muhammed Şîrîn'dir (Tosun, 2010, s. 192-193). 749h./1348m. Tebriz'in Rudâkat kasabasının Emmend köyünde doğmuştur² (Dihhudâ, 1377, s. 21.220). Doğum tarihi tam olarak bilinmemektedir. 809h. yılında 60 yaşında iken öldüğü rivayet edildiğine göre 749h./1348m. yıllarında doğmuş olduğu tahmin edilmektedir (Ateş, 1968, s. 309). Başka kaynaklara göre ise Isfahan'ın Nâyîn kasabasında doğmuştur. Bir kaynağa göre 809h. yılında İstehbân-ı Fars'da vefat etmiştir (Tarlan, 1923, s. 108). Rızâ Kuli Han'a göre İstehbân-ı Fars'da vefat etmiş ve buraya defnedilmiştir. Rızâ Kuli Han burada Şeyh Mağribî isminde bir yer olduğunu ve mezar kitabesine göre Mağribî'nin buraya defnedilmiş olduğunu ifade eder (Ateş, 1968, s. 309). Vefat tarihi ile ilgili ihtilaflar olsa da kabul edilen bir tarih vardır ve daha çok 809h./1406m. ve 810h./1407m. yılları üzerinde durulmaktadır.

Tebriz'de ilim tahsil ettiği daha sonrasında tasavvufa yöneldiği bilinmektedir. İlim tahsil ettiği sırada Kübrevî şeyhi İsmâil Sîsî ile yolları kesişmiş ve onun müridi olmuştur (Tosun, 2010, s. 192-193). Sonrasında Afrika'ya yaptığı seferlerde silsilesi İbnü'l-Arabî'ye ulaşan bir zata intisap etmiş ve bu sebeple şiirlerinde Mağribî nisbesini kullanmıştır. Ömrünü bu yola adanmış ve öğrenciler yetiştirmiştir.

Ravzatü'l-Cinân yazarı Hüseyin-i Kerbelâî (ö. 962h./1554m.), Mağribî'nin vefat tarihi ve vefatıyla ilgili rivayetleri naklederek Mağribî'nin yaşamından bir noktayı da aydınlatmış olur ve şunları ifade eder:

“Mevlânâ'nın³ vefatının feci ölüm olayı şöyle gerçekleşmiştir; Mirza Ebû Bekir (Mirânşah'ın oğlu) Kara Yusuf'un ordusu tarafından bozguna uğramış. Tebriz'i bırakıp Sultaniye kalesine kaçmış. Kara Yusuf'u ve Tebriz halkını katletmeye karar vermiş. Tebriz halkı bu olaydan sonra korkmuşlar. Mağribî'nin huzuruna gitmişler. Tebriz'de tâun (veba) hastalığı varmış. Mağribî murâkabeden sonra buyurmuş ki: 'İlahi dergâha girip hâlimi arz ettim. Bu belanın defolması için bir kurban istediler. Biz kendimizi kurban ettik. Yarın biz bu dâr-ı fenâdan göçeceğiz. Na'sımızı Sohrâb'a götürsünler. Baba Mezid'in haziresine medfun etsinler.' Oradan döndüklerinde Mirza Ebû Bekir ordusu perişanlık içinde bozguna uğramıştır. Bu olayın senesi 809h./1406m. yılı idi” (Mir Âbidînî, 1393, s. 8).

Mağribî'nin vefatının 810h./1407m. yılı olduğu konusunda meşhur müridi Abdurrahim Halvetî'nin şu aşağıdaki beyti zikredilir (Mir Âbidînî, 1393, s. 8):

در جنت فردوس بدیدم که سیر است
خاندان و خرامان شد فرمود که خیر است

چون مغربي از مغرب تن رفت به مشرق
پرسیدمش از عاقبت و سال وفاتش

Mağribî beden mağribinden ruhlar (nurlar) alemine göçünce (onun) Firdevs cennetinde seyirde olduğunu gördüm. Ona akıbetini, vefat yılını sordum, mutlu oldu, güldü ve buyurdu ki; hayırlı oldu.

‘Burada geçen ‘hayr’ kelimesinin ebced hesabı 810h./1407m. eder.’⁴ Abdurrahmân-ı Câmî ise Nefehâtü'l-Üns adlı eserinde Mağribî'nin 809h./1406m. yılında 60 yaşında vefat ettiğini ifade etmiştir (Yezdî, 1392, s.8). Mağribî'nin mezarlığı Tebriz'de Sohrâb⁵ Baba Mezid haziresindedir.

¹ Bezâzîni adını sadece Seyyid Ebû Tâlib Mir Âbidînî kullanmıştır.

² Tarlan, Ali Nihat, İran Edebiyatı, İstanbul, 1923, s. 108

³ ‘Mevlânâ’ ismi ile kastedilen Şems-i Mağribî'dir.

⁴ Yezdî, Dîvan-ı Şems-i Mağribî, Tahran, 1392, s.5.

⁵ Sohrâb Mezarlığı, Serhat Mezarlığı olarak da geçer. Makberetü's-Şuara ismi ile bilinen Şairler Anıtı Tebriz'de bulunur.,

2. Mağribî'nin Eserleri

1. *Dîvân-ı Muhammed Şîrîn-i Mağribî*: Tasavvuf ve vahdet-i vücûdla ilgili konuların ele alındığı şiirlerden oluşur. Birçok yazma nüshası bulunan eser Mîr Âbidînî ve L. Lewisohn tarafından yayımlanmıştır. Mağribî'nin divanını ilk kez neşreden Mîr Âbidînî (Tosun, 2010, s. 192-193), son neşreden ise Leonard Lewisohn'dur (Acer, 2022, s. 4).
2. *Câm-ı Cihânnümâ*: Mağribî, bu eserinde varlık mertebelerini daire şeması ile çizerek açıklamıştır. Birçok nüshası olan eseri Mîr Âbidînî divanın sonunda neşretmiştir.
3. *Dürrü'l-ferîd fî ma'rîfeti merâtibî't-tevhîd*: Tevhîd-i ef'âl, tevhîd-i sıfât ve tevhîd-i zât konularının ele alındığı Farsça mensur bir eserdir (Tosun, 2010, s. 192-193).
4. *Şerh-i Rubâî'yi Ebû Sa'îd*: Ebû Sa'îd-i Ebü'l-Hayr'ın "Havrâiyye" adıyla bilinen rubâîsinin şerhidir (Tosun, 2010, s. 192-193).
5. *Esrâr-ı Fâtîha* adıyla kaydedilen eseri Mir'âtü'l-'ârifîn ve mazharü'l-kâmilîn fî Mültemesi Zeynî'l-'âbidîn'dir. Mağribî'nin kaynaklarda zikredilen diğer eseri Nüzhetü's-Sâsâniyye'nin ise günümüze ulaşmadığı sanılmaktadır (Tosun, 2010, s. 192-193).

3. Mağribî'nin Etkilendiği Şairler

3.1. Mağribî ve Kemâl-i Hucendî

Mağribî gibi Kemâl-i Hucendî de İsmail Sîsî'nin meşhur müritlerinden olup aralarında yakın bir dostluk varmış. Bir gün Mevlâna Mağribî, Muhammed-i Meşrikî, Muhammed Assâr, Muhammed-i Hayâlî, Şeyh Kemal'in sohbetine gitmişler. Şeyh yemek pişirmekle meşgul imiş ve bir gazel okumuş:

*Eğer göz ve kaş buysa naz ve cilve buysa,
Ey zühd ve takva elveda! Ey akıl ve din elveda! (Anonim, 2023a) (Gazel:834)*

Bunun üzerine Mağribî, Hucendî'ye demiş: "Mevlâna büyüktür. Mecazi manadan başka bir manası olmayan bu şiiri neden söylemek gerek?" Hucendî bunun üzerine onun sûfiyane remizlerini açıklamış. Gözün işaret dilinde ayn olduğunu, kaşın perdeden ibaret olduğunu ve sıfata işaret ettiğini söylemiş. Mağribî, Kemal-i Hucendî'nin bu tavrından dolayı onun sözlerine itimat etmiş (Mir Âbidînî, 1393, s. 14-15).

3.2. Mağribî ve İsmâil Sîsî

Şems-i Mağribî, İsmail Sîsî'nin meşhur müritlerinden biridir. Şeyh Zeyneddin-i Hâfî, Seyyid Kasım Envâr, Pîr Muhammed-i Gilânî, Pîr Şeyhî, Hâc Muhammed Assâr, Şeyh Kemal-i Hucendî de Sîsî'ye bağlananlardan idi (Mir Âbidînî, 1393, s. 13). Sîsî, Mağribî'nin babası ile tanışık imiş. Bir gün Sîsî Mağribî'ye kırk günlük çileye girmesini söylemiş. Mağribî aşağıda yer verdiğimiz gazeli okumaya başlamış.⁶ Bunun üzerine Sîsî, Mağribî'yi halvete koymaktan vazgeçmiştir (Mir Âbidînî, 1393, s. 14).

⁶Ayrıca bu şiirin şerhi Filibeli Ahmet Hilmi tarafından 1910-1912 yıllarında basılan haftalık Hikmet dergisinde yayınlanmış olup, Ahmet Koçak tarafından 'Hikmet Yazıları' adlı kitabında basılmıştır. Makalenin yazarı 'Şems-i Mağribî Divânı Tercümesi ve İncelemesi' adlı yüksek lisans tezinde söz konusu kısmı alıntı yapmıştır.

Güneşini görmek için zerrelerden vazgeçtik, o zâtın ardından cümle sıfatlardan geçtik.
Bütün cihan, âyetlerin varlığı olduğu için, ayetlerin ortaya çıkma arzusundan vazgeçtik.
Bize keşf u keramattan söz etmeyin, çünkü biz keşf u keramattan vazgeçtik.
Hal ve makamlardan geçmiş olan bize, hallerden ve makamlardan dem vurma.
Tekkeden, manastırdan, medreseden kurtulduk, irtlerden kurtulduk, vakitlerden geçtik.
Medreseden, dersten, sözlerden kurtulduk, şüpheden, kuşkulandırmadan, suallerden geçtik.
Kabe'den, puthaneden, zünnar ve haçtan, meyhaneden ve harabeler köyünden kurtulduk.
Karanlık halvette riyâzetle meşgul olduk, kıyamet gününde yedi semadan geçtik.
Gördük ki bunların hepsi rüya ve hayaldi, bu rüya ve hayalden erce(yiğitçe) geçtik.
Ey şeyh! Senin bütün kemalin buysa şayet, hoş ol, biz cümle kemalattan geçtik.
Bunlar hakikatte hepsi yolum afetleridir, Allah'a şükür biz afetlerden geçtik.
Meşrıkın nurlarından olan bir nurun ardından biz, Mağribî'den, yıldız ve kandilden geçtik.
(Yezdî, 1392, s. 66-67). (Gazel:136)

3.3. Mağribî ve İbnü'l-Arabî

Mağribî'nin batıya yolculukları, onu İbnü'l-Arabî'nin düşünce dünyası ile tanıştırmıştır. Mağribî'nin, Şeyhü'l-Ekber unvanı ile bilinen tasavvuf ve İslam düşünce tarihinde büyük etkileri görülen İbnü'l-Arabî'nin yolundan ilerlediği şiirlerinde açıkça görülmektedir. Filibeli Ahmet Hilmi onu ikinci İbnü'l-Arabî olarak tanımlamıştır (Koçak, 2005, s. 126). Câm-ı Cihannümâ eserini İbnü'l-Arabî'nin Hikmet şerhinden ve Farziye kasidesi şerhinden seçmelerle yazmıştır. Divanın mukaddimesinde Muhyiddîn'in Tercümân'ül-eşvak eserinden şiirlere yer vererek, kendi aşk ve teslimiyetini o şekilde anlatmıştır.

Öğrencisi Mûsâ Rüştî, Câm-ı Cihannümâ şerhinde vahdet-i vücûda işaret ederek Mağribî'nin bu gönül bağlılığının İbnü'l-Arabî'ye olduğunu vurgulamıştır (Mir Âbidînî, 1393, s. 20-21).

Şems-i Mağribî'nin eserlerinde vahdet-i vücûd hikmetinin tefsiri ve anlaşılmasında birçok mazmunlar görülür. Bu düşüncenin 9. yüzyıl tasavvufu ile birlikte özellikle de Mağribî'nin tefekkürü ile ne kadar ilişkili ve bağlantılı olduğu ortadadır.

Bu mümkünler aleminin Allah'ın ilminde sabit olduğu ile ilgili şöyle söylemiştir:⁷

⁷ Yezdî, Dîvan-ı Şems-i Mağribî, Tahran, 1392, s.3.

خود را به شکل جمله جهان هم به خود نمود
یک جو از او نکاست، نه در وی جوی فزود

بیرون دوید یار ز خلوتگه شهود
با آنکه شد غنی همه عالم ز گنج او

Sevgili, mânâ alemini seyrettiği halvet yerinden dışarı koştu

Kendini kendine, cümle cihan şeklinde gösterdi

O'nun hazinesinden bütün alem zengin olmasına rağmen,

Ne O'ndan bir arpa arttı ne O'ndan bir arpa eksildi. (Yezdî, 1392, s. 43). (Gazel:86)

3.4. Mağribî ve Irâkî

Mağribî, Senâî ve Attâr gibi Irâkî'den de etkilenmiştir. Her ne kadar kendini Irâkî ile eşit görse de Irâkî'nin tefekkür dünyasının izleri ile onun Leme'ât kitabının etkisi Mağribî'nin şiirlerinde açıkça görülür (Mir Âbidînî, 1393, s. 21).

Irâkî birinci leme'a da şöyle demiştir (Muhteşem, 1372, s. 457):

چون گشت ظاهر این همه اغیار آمده
مطلوب را که دید طلبکار آمده
چون گشت ظاهر این همه اغیار آمده
مطلوب را که دید طلبکار آمده

یک عین متفق که جز او ذره‌ای نبود
این ظاهر تو عاشق و معشوق باطن است
یک عین متفق که جز او ذره‌ای نبود
این ظاهر تو عاشق و معشوق باطن است

Ondan başka bir zerre olmadığı konusunda ittifak vardır.

Zahir olunca bunların hepsi yabancı gelir.

Aşık senin zahirin ve maşuk batınındır.

Sevgiliyi gören kişi istekli geldi.

Mağribî ise yukardaki beyte benzer bir şekilde şöyle demiştir:

یاری است در ملباس اغیار آمده
مطلوب خویش راست طلبکار آمده

پنهان از این جهان ز سراپرده ی نهان
محبوب گشته است محب جمال خویش

Bu dünyadan gizli, gizli bir perdenin arkasından yabancı libasında gelen, sevgilidir. Kendi güzelliğini sevdi. Kendi matlubu için istekli geldi (Yezdî, 1392, s. 82). (Gazel:166)

Irâkî ise şöyle demiştir:

در سراپرده وجود و عدم
جز تو موجود جاودان کس نیست

ای زده خیمه حدوث و قدم
که به غیر از تو در جهان کس نیست

Ey bakilik ve fanilik çadırı kuran, varlık ve yokluk perdesini açan! Cihanda senden başka kimse yoktur. Senden başka kimse sonsuz bir varlık değildir (Anonim, 2023c). (Terci-i bent:1)

Mağribî aynı konuda şunları söylemiştir:

نظری کرد در وجود و عدم

عشق بی‌کثرت حدوث و قدم

Sayısız fanilik ve bakilik aşkı, varlığa ve yokluğa bir nazar etti (Yezdî, 1392, s. 106). (Terci-i bent:1)

به حقیقت کس دگر موجود

که جز او نیست در سرای وجود

Varlık sarayında ondan başkası yoktur. Hakikatte (o) başka bir varlıktır (Yezdî, 1392, s. 107). (Terci-i bent:1)

Irâkî'nin bazı şiirlerindeki kalıpları ve vezinleri Mağribî'nin şiirlerinde görmek mümkündür. Bununla birlikte Şâh Ni'metullah-ı Velî bir terci-i bendinde Mağribî ve Irâkî'yi eşit görür:

هم مغربی و همی عراقی

جامی و شراب و رند و ساقی

Kadeh, şarab, rind ve sâkî. Hem Mağribî hem de Irâkîdir (Anonim, 2023b). (Terci-i bent:2)

3.5. Mağribî ve Şeyh Mahmûd-i Şebüsterî

Şeyh Mahmûd-i Şebüsterî'nin öğrencilerinden biri de Mağribî'nin müşidi olan İsmâil-i Sîsî'dir. Mağribî'nin Şebüsterî'nin fikirleri ile olan bağı Sîsî yolundan kesişmiştir. Bu bağ öyledir ki; Şeyh Muhammed-i Lâhîcî, Mefâtihu'l-i'câz fî Şerh-i Gülistan-Râz adlı kitabında Mağribî'nin bazı şiirlerini isim vererek veya isim vermeden alıntılanmış ve Şeyh Mahmûd-i Şebüsterî'nin düşüncelerine ilgi duymuştur. Bu, 9. yüzyılda büyüklerin nezdinde Mağribî'nin eserlerinin Şebüsterî ile tanınip bilinir olduğunu göstermektedir (Mir Âbidînî, 1393, s. 22).

4. Şems-i Mağribî'nin Öğrencileri

Mağribî, Tebriz'de irşat ile meşgulken bir yandan da ders meclisinde ders vermiş ve öğrenciler yetiştirmiştir. Mağribî'ye hizmet eden müritlerinden biri özel isteği ile onunla yaşayan Hâce Abdurrahîm-i Halvetî'dir. Mağribî'nin seyr u sülûkta olan diğer öğrencileri; Şeyh Bahâeddîn-i Hemedânî, Mahmûd-i Za'ferî'nin oğlu Seyh Sâdeddîn, Şeyh Abdulkâdir-i Nahcevanî, Şeyh Müşerrefüddîn-i Münîrî'dir.⁸

Hindistan'da Şuttârîler tarikatının kurucusu Şeyh Abdullah Şuttârî, Mağribî'nin halifelerinden ve vekillerinden olup onun elinden hırka giymiş ve "Şuttârî" lakabını almıştır.⁹ Bu isimlerin yanında Mevlâna Muhammed-i İktâî, Meşrik-i Tebrîzî ve Mevlâna İvez Şah Nâmî, Şeyh Mağribî'nin müritlerinden idi (Mir Âbidînî, 1393, s.16).

⁸ Mir Âbidînî, age. s.15

⁹ Mir Âbidînî, age. s.15

5. Mağribî'nin Beyitleri ile Benzerlik Gösteren Beyitler

Mağribî Senâî, Attâr ve Irâkî'nin şiir usul ve tarzından müritlerinden etkilenmiştir.

وز جوش او سنایی و عطار آمده

وز موج او شده است عراقی و مغربی

Onun dalgasından Irâkî ve Mağribî olmuştur. Onun coşup kaynamasından Senâyî ve Attâr meydana gelmiştir (Yezdî, 1392, s. 82). (Gazel:166)

مغربی و سنایی است و سنا

نقش این موج بحر بی پایان

Bu sonsuz denizin dalgasının şekilleri, Mağribî ve Senâyî'dir (Yezdî, 1392, s. 4). (Gazel:7)

نشود کسی سنایی به معارف سنایی

نشود کسی عراقی به حقایق عراقی

Bir kimse Irâkî'nin hakikatleri ile Irâkî olamaz. Bir kimse Senâyî'nin marifetleri ile Senâyî olamaz (Yezdî, 1392, s. 99). (Gazel:196)

Mağribî'nin şiirlerinde Attâr'ın vurguladığı şiir konuları görülür. Attâr'ın bir kasidesinde şu beyte rastlanır:

خلقی بدین طلسم گرفتار آمده

ای روی درکشیده به بازار آمده

Cezbeden güzel çarşıya gelmiş. Halk da bu büyüye yakalanmaya gelmiş (Tafazzolî, 1392, s. 817). (Kaside:26)

Mağribî şöyle der:

خود را به دست خویش خریدار آمده

آن ماه مشتری است به بازار آمده

Çarşıya gelen o ay (yüzlü) müşteridir. Kendini kendi eliyle satın almaya gelmiş (Yezdî, 1392, s. 82). (Gazel:166)

Sonuç

Bu çalışmada, Mağribî'nin hayatı kısaca ele alınmış ve beyitler üzerinden örnekler vererek hangi şairler ile etkileşim içinde olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Ölüm tarihi ile ilgili ihtilaflar olsa da bu ihtilafları göz önünde bulundurarak konu ile ilgili birkaç rivayete yer verilmiştir. Farsça, Türkçe ve Arapça şiirleri günümüze ulaşan şairin divanının tercümesi bu makalenin yazarı tarafından bir yüksek lisans tezi olarak çalışılmış olup burada hayatına dair kısa bilgiler verilerek daha çok yaşadığı dönemin öncesinde ve sonrasında diğer mutasavvıf şairler ile arasındaki etkileşim karşılaştırılmak istenmiştir. Mağribî'nin şiirlerinden bazı kısımlar derlenmiş ve tercüme edilmiştir. Diğer şairlerin şiirleri ile karşılaştırıldığı zaman bu beyitlerin çok yakın manalar taşıyarak ve bazen aynı kelimeler kullanılarak anlatılmak istenen mefhumun ifade edildiği açıkça görülmektedir.

Kaynakça

- Acer, A. (2022). Muhammed Şîrîn-i Mağribî'nin Hayatı ve Câm-ı Cihan-nümâ'sının Tâhirü'l-Mevlevî Tarafından Yapılmış Tercümesi. *Sufiyye Dergisi* S. 12, s. 1-34.
- Anonim. (2023a). <https://ganjoor.net/khojandi/ghazalkk/sh834/> adresinden erişilmiştir. (Erişim Tarihi: 25.03.2023)
- Anonim. (2023b). <https://ganjoor.net/eraghi/divane/tarjeeate/sh1/> adresinden erişilmiştir. (Erişim Tarihi: 25.03.2023)
- Anonim. (2023c). <https://ganjoor.net/shahnematollah/tarjeesh/sh2/> adresinden erişilmiştir. (Erişim Tarihi: 25.03.2023)
- Ateş, A. (1968). *İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler I*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Dihhudâ, A.E. (1377). *Lugatnâme-i Dihhudâ*. Tahran: Dânişgâh-ı Tahran Müessesesi-i Lugatnâme-i Dihhudâ.
- Filibeli Ahmed Hilmi. (2005). *Hikmet Yazıları* (haz. A. Koçak). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Mir Âbidînî, S.E.T. (1393). *Dîvân-ı Şems-i Mağribî*, Tahran: Muessesesi-i İntişârât-i Emîr Kebîr.
- Muhteşem, N. (1392). *Külliyât-ı Fahreddîn-i Irâkî*, Tahran: İntişârât-i Zevvâr.
- Şems-i Magribi. (1393). *Dîvân-ı Şems-i Mağribî*, Tahran.
- Tafazzolî, M.T. (1392). *Dîvân-ı Attâr*, Tahran: Şirket-i İntişârât-i İlmi u Ferhengî.
- Tarlan, A.N. (1944). *İran Edebiyatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tosun, N. (2010). Mağribî, Şîrîn, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (XXXIX, s.192). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Varlık, N. (2010). 'Tâun', *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (XL, s. 175-177). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınlar
- Yezdî, A. (1393). *Dîvân-ı Şems-i Mağribî*, Tahran: İntişârât-i Ferheng-i Dânişcû.